

Jasmin Muratagić*

Vjerske slobode u praksi Ustavnog suda BiH – konkretizacija modela sekularnog uređenja Bosne i Hercegovine

Sadržaj

1. Uvod
2. Pojam sekularne države
3. Uvid u pravni okvir vjerskih sloboda u Bosni i Hercegovini
4. Vjerske slobode u praksi Ustavnog suda BiH - konkretizacija BiH sekularnosti
 - 4.1. Odnos države i vjere
 - 4.2. Sloboda od diskriminacije – dodatni pravni garant vjerskih sloboda
 - 4.3. Ograničenje slobode vjere/uvjerenja
 - 4.3.1. Odluka Ustavnog suda BiH U 19/14
 - 4.3.2. Sloboda misli – područje zaštite i pretpostavke ograničenja
 - 4.4. Neprimjenjivost vjerskih pravnih normi u BiH
 - 4.4.1. Odluka Ustavnog suda BiH U 62/01
 - 4.4.2. Odluka Ustavnog suda BiH AP 286/06
5. Zaključak

1. Uvod

Vjerske slobode¹ predstavljaju jedno od najkontroverznijih jamstava iz područja ljudskih prava i sloboda. Kako ove slobode uključuju različite oblike ispoljavanja vjerskog uvjerenja, tako one u sekularnim državama nisu apsolutne, odnosno mogu biti predmet ograničenja. Razumijevanje opsega ovih prava, u sekularnim državama, podrazumijeva ne samo uvjerenje u ispravnost i dozvoljenost ličnih postupaka, već i interpretaciju pravnog okvira u kojem se vjerske slobode ispoljavaju. Instrukcije državne vlasti moraju na putu zaštite osnovnih društvenih vrijednosti preduzimati mjere za uspostavljanje ravnoteže između suprotstavljenih prava. Pravni okvir

* Autor je diplomirani pravnik i saradnik FCJP.

¹ F. Karčić, Značenje i iskazivanje islama u svjetovnoj državi, u: Dž. Hodžić (ur), *Ka obnovi islamske misli – bošnjačko razumijevanje islama u 20. stoljeću*, Sarajevo 2009, ss. 136-138. Autor smatra da se teorijski može govoriti o dvije vrste vjerskih sloboda – pojedinačnim i kolektivnim. Pojedinačne vjerske slobode su sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti. Sloboda savjesti je sloboda pojedinca da izabere jedno određeno vjerovanje ili da uopšte ne vjeruje. Sloboda vjeroispovijesti je sloboda vršenja izabranog oblika religije. Kolektivne vjerske slobode se odnose na slobode i prava vjerskih zajednica.

vjerskih sloboda u Bosni i Hercegovini (BiH) propisan je osim Ustavom BiH i Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaja crkava i vjerskih zajednica BiH. Također, vjerske slobode su garantovane i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP), koja je sastavni dio ustavnog prava BiH.

Imajući u vidu historijsku ulogu vjere na tlu BiH, nameće se zaključak da ugrožavanje i povrede vjerskih sloboda, te kompleksnost odnosa između države i vjerskih zajednica mogu biti generatorom društvenih i političkih sukoba. Kako je BiH nominalno sekularna država, mehanizmi državne vlasti, pri ocjeni da li postoji ugrožavanje, povreda ili ograničenje vjerskih sloboda, moraju djelovati unutar referentnog pravnog okvira sekularnog ustrojstva BiH. U tom kontekstu, Ustavni sud BiH, predstavlja najvišu domaću sudsku instancu, odnosno „vrhovnog sudskog interpretatora“ ljudskih prava općenito, pa tako i vjerskih sloboda u BiH.

Analiza će ponuditi uvid u shvatanje opšteg pojma sekularne države, te pregled pravnog okvira kojim se garantuju vjerske slobode u BiH. Analizom odluka Ustavnog suda BiH, na kojima počiva shvatanje oblika i opsega ispoljavanja vjerskih sloboda, te pretpostavki ograničenja njihove manifestacije u BiH, konkretizovati će se principi i model sekularnog uređenja BiH.

2. Pojam sekularne države

Pojam sekularna država² može biti opisan pomoću tri konstelacije: [1] država – religija, [2] religija - pojedinac i [3] država – pojedinac/građanin.³ Odnos države i religije podrazumijeva odnos razdvojenosti državnih i vjerskih autoriteta. Implikacija ovakvog odnosa je obaveza države da se ne miješa u autonomiju vjerskih zajednica. Ovako uređenim odnosom države i religije, vjera postaje privatna stvar građana, a država niti sankcioniše niti pruža zaštitu zahtjevima vjerskih pravnih normi.

Odnos religije i pojedinca, kao druga karakteristika pojma sekularne države, u svom najširem značenju je odnos u kojem sekularna država garantira vjerske slobode. Budući da su vjerske slobode, kao jedno od temeljnih ljudskih prava, predviđene univerzalnim dokumentima, sekularna država mora omogućiti svakom pojedincu ili kolektivu uživanje vjerskih sloboda u njihovom najširem mogućem obliku i opsegu unutar demokratskog sekularnog društva. Ipak, država ima pravo da oblik i opseg ispoljavanja vjerskih sloboda ograniči, štiteći osnovne društvene vrijednosti kao što su javni poredak, sigurnost i moral.

Treća karakteristika pojma sekularne države je odnos države i pojedinca/građanina. Ovaj odnos podrazumijeva postojanje apstraktnih, pred zakonom jednakih građana, čiji status obuhvata sveukupnost prava i obaveza koji je nezavisan od religijske pripadnosti ili ličnog nereligijskog uvjerenja.⁴

Iz konteksta opisanih odnosa proizlazi obaveza sekularne države da, pri regulisanju pojedinačnih i kolektivnih vjerskih sloboda, zadrži neutralnu poziciju. „Neutralnost države je nepristrasnost prema različitim koncepcijama dobra, odnosno politika koja ne favorizira niti sankcionira

² Ovo poglavlje se zasniva na definiciji Karčića (bilj. 1).

³ Karčić (bilj. 1), s. 134.

⁴ Ibid, s. 138.

određeni način života.⁵ Iz razloga što odnosi između države i crkve, odnosno vjerskih zajednica mogu biti generatorom i izvorom političkih sukoba i vjerske netrpeljivosti,⁶ sekularna država mora težiti neutralnosti, što znači da „ne bude uključena ni u promoviranje određenih vjerskih ubjedenja i vrijednosti, niti da svoju moć i institucije upotrijebi za progon religije.“⁷ S tim u vezi, pojam sekularna država podrazumijeva i obavezu na neutralno držanje pri uspostavljanju pravnog okvira i preduzimanju mjera kojima će se osigurati uzajamna vjerska tolerancija.⁸ Princip državne neutralnosti nužno iziskuje jedinstvo sa zahtjevom jednakog tretmana u vjerskim pitanjima.⁹ U tom smislu odnosi države i religije, uživanje vjerskih sloboda, te odnosi pojedinca i religije moraju biti neovisni o svakom obliku diskriminacije po osnovu rase, boje kože, spola, jezika, etničke ili religijske pripadnosti, političkog ili ličnog uvjerenja.

3. Uvid u pravni okvir vjerskih sloboda u Bosni i Hercegovini

U sekularnoj Bosni i Hercegovini (BiH)¹⁰ pravni okvir vjerskih sloboda oblikuju sljedeći pravni akti¹¹: Ustav BiH¹², EKLJP¹³, Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH¹⁴ i ugovori između države i vjerskih zajednica.¹⁵

Ustav BiH garantuje građanski status, koji je neovisan o vjerskoj pripadnosti¹⁶, te normira da svi pojedinci i grupe pojedinaca, na teritoriji BiH, imaju pravo na slobodu misli, savjesti i vjere, bez diskriminacije.¹⁷ Ipak, Ustav BiH ljudskim pravima pobrojanim u članu II/3 ne daje sadržaj. U tom smislu može se istaći da, po pitanju vjerskih sloboda u BiH, najrelevantniji pravni okvir čini, EKLJP, preciznije njen član 9. Budući da se EKLJP u BiH primjenjuje direktno i prioritarno,

⁵ E. Kulenović, Neutralnost države: sukob neutralnosti načela i načela javnih politika, *Politička misao*, 3/2002, s. (42 i dalje) 43.

⁶ A. Alibašić, Modeli uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica u Evropi i SAD-u i njihove konsekvence, u: A. Alibašić (ur), *Religija i sekularne države*, Sarajevo 2007, s. 84. Dostupno na: http://www.kas.de/wf/doc/kas_14782-1522-1-30.pdf?081020183147, očitavanje: 17. 02. 2015.

⁷ L. M. Safi, *Islam i sekularna država – ekspliciranje univerzalnog u temeljnim islamskim političkim normama*, s. 2. Dostupno na: <http://www.bosanskialim.com/rubrike/tekstovi/000295R017.PDF>, očitavanje: 17. 02. 2015.

⁸ F. Karčić, Islam u sekularnoj državi: primjer Bosne i Hercegovine, u: A. Alibašić (ur), *Religija i sekularne države*, Sarajevo 2007, s. (23 i dalje) 26.

⁹ E. Šarčević, Princip „neutralnost“: odnos religije i države u njemačkom državnom pravu (uz prevod izabranih odluka Saveznog ustavnog suda SR Njemačke), *Društvena istraživanja – Časopis Pravnog fakulteta u Zenici*, Zenica 2008, s. (17 i dalje) 21.

¹⁰ Karčić (bilj. 8), ss. 23-37.

¹¹ Usp. N. Begović, Ustavni okvir i Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH: Normativna projekcija bosanskohercegovačkog sekularizma, *Sveska za javno pravo*, Sarajevo 18/2014, ss. (3 i dalje) 3-5.

¹² Ustav BiH je Aneks 4 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Potpisan je u Parizu 14. 12. 1995, te isti dan stupio na snagu. Nije objavljen u službenim glasilima. Dostupno na: <http://legalist.ba/wp-content/uploads/2014/02/Ustav-BiH-neslužbeni-precisceni-tekst.pdf>, očitavanje: 17. 02. 2015.

¹³ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP). Konvencija je stupila na snagu 03. 09. 1953, a uz nju je usvojeno još 14 protokola. Dostupno na: www.ccbh.ba, očitavanje: 17. 02. 2015.

¹⁴ Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini (Zakon o slobodi vjere BiH), Sl. gl. BiH 5/04.

¹⁵ Temeljni ugovor između Svete Stolice i BiH, Sl. gl. BiH - Međunarodni ugovori 10/07. Dostupno na: <http://www.kuvn.org/upload/file/Temeljni%20ugovor.pdf>, očitavanje: 17. 02. 2015.

¹⁶ Čl. I/7.b) Ustava BiH.

¹⁷ Čl. II/3.g) u vezi sa čl. II/4 Ustava BiH.

fizička lica ili pravni subjekti, u postupku pred redovnim sudovima i pred Ustavnim sudom BiH, mogu se direktno pozivati na prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom.

Država može ograničavati ispoljavanje vjerskih sloboda, kako je to predviđeno članom 9 stav 2 EKLJP, kada karakter i opseg njihovog iskazivanja dođe u koliziju sa osnovnim vrijednostima demokratskog društva. Kako su vjerske slobode deklarativno prava „s testom srazmjernosti“¹⁸, tako su pomenutom odredbom predviđeni uslovi ograničenja ovog prava. U tom smislu, intervencija državnih vlasti dozvoljena je samo onda kada je takvo postupanje u [1] skladu sa zakonom, [2] kada je neophodno u demokratskom društvu, i [3] kada je mjera ograničenja srazmjerna legitimnom cilju koji se želi postići, a koji je propisan članom 9 stav 2 EKLJP.

Opseg sloboda koje garantira član 9 EKLJP ne može samostalno obuhvatiti sve specifične sadržine uslova ispoljavanja i zaštite slobode vjere, bez naslanjanja na druga prava predviđena Evropskom konvencijom. Tako se član 9, u opsegu prava koje garantira, usko veže i naslanja na član 10¹⁹, član 11²⁰ i član 14²¹ Evropske konvencije. Član 10 previđa pravo na slobodu izražavanja, što se može dovesti u neposrednu vezu sa iskazivanjem vjere i vjerskih uvjerenja. Član 11 predviđa pravo na slobodu okupljanja i udruživanja. Ovo pravo je značajno za vjerske slobode u kontekstu kolektivne manifestacije vjere i vjerskih uvjerenja, te institucionalnog udruživanja i organiziranja. Član 14 propisuje zabranu diskriminacije u ostvarivanju bilo kojeg konvencijskog prava, između ostalog i vjerskih sloboda, po bilo kom osnovu.

Na nivou BiH, vjerske slobode su regulisane Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica BiH (Zakon o slobodi vjere BiH). Član 4 Zakona o slobodi vjere BiH, jednako kao i ustavni propisi, garantira pravo na slobodu vjere i uvjerenja i predviđa uslove ograničenja njihove manifestacije. U odnosu na Ustav, Zakon o slobodi vjere BiH, direktno tretira odnos države i crkava i vjerskih zajednica, kao i njihov pravni status.²² Tako, član 14

¹⁸ C. Harland/R. Roche/E. Strauss, *Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu*, Sarajevo 2003, s. 29.

¹⁹ Čl. 10 EKLJP glasi: St. 1: Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne spriječava države da zahtjevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija. St. 2: Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, spriječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, spriječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

²⁰ Čl. 11 EKLJP glasi: St. 1: Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima, uključujući pravo osnivanja sindikata i pridruživanja sindikatima zbog zaštite svojih interesa. St. 2: Ova prava neće biti ograničena izuzev na način propisan zakonom i koji je neophodan u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti ili javne sigurnosti, u cilju spriječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava sloboda drugih. Ovim članom se ne zabranjuje uvođenje zakonitih ograničenja na ona prava koja uživaju pripadnici oružanih snaga, policije ili državne administracije.

²¹ Čl. 14 EKLJP glasi: Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.

²² Čl. 8 Zakona o slobodi vjere BiH (bilj. 14) glasi: St. 1: Crkve i vjerske zajednice na teritoriji Bosne i Hercegovine imaju status pravne osobe. St. 2: ovim zakonom potvrđuje se kontinuitet svojstva pravne osobe historijski zasnovanim crkvama i vjerskim zajednicama u BiH u skladu sa vjerskim propisima i unutrašnjom organizacijom u Islamskoj zajednici BiH, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Katoličkoj crkvi i Jevrejskoj zajednici BiH, kao i svim ostalim crkvama i vjerskim zajednicama kojima je priznato svojstvo pravne osobe prije stupanja na snagu ovog zakona.

Zakona o slobodi vjere BiH, predviđa da su crkve i vjerske zajednice odvojene od države. Takav odnos zahtijeva od države da se uzdrži od miješanja u autonomiju crkava i vjerskih zajednica u BiH. Država može, pod jednakim uslovima, davati materijalnu podršku crkvama i vjerskim zajednicama, pazeći pri tome da nijedna crkva i vjerska zajednica ne bude privilegovana u statusnim pitanjima.²³ U članu 15 Zakona o slobodi vjere BiH²⁴ evidentira se pravni osnov za sporazumnu, ugovornu, saradnju između države BiH i crkava i vjerskih zajednica, po pitanju interesa koji su značajni za BiH, odnosno crkvu ili vjersku zajednicu. Također, u skladu sa članom 12 Zakona o slobodi vjere BiH, crkve i vjerske zajednice mogu sticati i posjedovati vlastitu imovinu kojom mogu slobodno raspolagati.

Analizirajući prikazani pravni okvir vjerskih sloboda može se, teoretski, konkretizirati model i principi sekularnog uređenja BiH. Sistemskim tumačenjem Ustava BiH i Zakona o slobodi vjere BiH, u BiH je pravni okvir, zadovoljena osnovna karakteristika pojma sekularne države i to princip razdvojenosti države i religije, ali uz mogućnost ugovorne saradnje. BiH garantira pojedinačno i kolektivno uživanje vjerskih sloboda, po jednakom tretmanu, odnosno prema principu nediskriminacije. To podrazumijeva obavezu države na religijsku neutralnost i zabranu da država procjenjuje legitimnost i ispravnost vjere i uvjerenja. Ipak, država može, uz postojanje formalnih pretpostavki, ograničiti oblik i opseg manifestacije vjere i uvjerenja, koje garantuje pozitivnim pravnim propisima. Prema tome, može se zaključiti, da u BiH postoji hibridni model sekularne države - odvajanje uz saradnju.²⁵ U nastavku će se prikazati sekularnosti BiH iz perspektive referentne prakse Ustavnog suda BiH.

4 . Vjerske slobode u praksi Ustavnog suda BiH - konkretizacija BiH sekularnosti

Vjerske slobode fizičkih lica i pravnih subjekata mogu biti predmet ugrožavanja, povrede, ograničavanja ili predmet diskriminatornog tretmana. U takvim slučajevima sudska zaštita u BiH se može ostvariti pred redovnim sudovima i u konačnici pred Ustavnim sudom BiH.²⁶ Odluke u kojima je Ustavni sud BiH tretirao problematiku vjerskih sloboda su: U 19/14²⁷, AP 286/06²⁸, AP 913/04²⁹, U 4/04³⁰, U 62/01³¹, U 39/01³² i U 5/98.³³ Afirmišući standarde člana 9 Evropske konvencije kao osnovnog polazišta pri interpretaciji vjerskih sloboda, praksa Ustavnog suda BiH

²³ Čl. 14 st. 1, 2, 3 i 4 Zakona o slobodi vjere BiH (bilj. 14).

²⁴ Ibid, čl. 15 st. 1 glasi: Pitanja od zajedničkog interesa za BiH i neku ili više crkava i vjerskih zajednica mogu se uređivati i sporazumom koji zaključuje predsjedništvo BiH, Vijeće ministara, vlade entiteta i crkva, odnosno vjerska zajednica.

²⁵ Usp. Begović (bilj. 11), s. 3.

²⁶ U slučajevima povrede prava i sloboda sadržanih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda krajnju sudsku instancu predstavlja Evropski sud za ljudska prava u Strazburu.

²⁷ Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu U 19/14 od 24. 09. 2014, Sl. gl. BiH 89/14.

²⁸ Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu AP 286/06 od 29. 09. 2007, Sl. gl. BiH 86/07.

²⁹ Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu AP 913/04 od 20. 12. 2005, Sl. gl. BiH 41/06.

³⁰ II Djelimična odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu U 4/04 od 18. 11. 2006, Sl. gl. BiH 47/06.

³¹ Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu U 62/01, od 05. 04. 2002, Sl. gl. BiH 24/02.

³² Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH u predmetu U 39/01, od 05. 04. 2002, Sl. gl. BiH 25/02.

³³ IV Djelimična odluka Ustavnog suda BiH u predmetu U 5/98, od 28. 29. i 30. 01. 2000, Sl. gl. BiH 11/00. Sve odluke su dostupne na www.ccbh.ba, očitavanje: 18. 02. 2015.

nudi uvid u shvatanje sadržaja i karaktera, principa i standarda, modela sekularnog uređenja BiH.³⁴

4.1. Odnos države i vjere

U BiH je uspostavljen odnos vjerskih zajednica i države u formi odvajanja uz saradnju. Država je odvojena od vjere, što između ostalog podrazumijeva da pravna garancija uživanja pojedinačnih i kolektivnih vjerskih sloboda mora biti zadovoljena bez diskriminacije. Međutim, postavlja se pitanje kakav oblik i karakter saradnje država i vjerske zajednice mogu uspostaviti, a da se time ne naruše principi sekularnosti. U predmetu U 5/98 Ustavni sud BiH je nešto konkretnije elaborirao ovo pitanje.

Naime, u predmetu U 5/98 Ustavni sud BiH je u IV. Djelimičnoj odluci ispitivao ustavnost člana 28 st. 4 Ustava Republike Srpske (Ustav RS).³⁵ Pred Ustavnim sudom BiH je postavljeno pitanje da li se odredbama pomenutog člana Ustava RS, kojim je Pravoslavnoj crkvi dodijeljen privilegovan položaj, krše vjerske slobode i prava u pogledu zabrane diskriminacije kako je to zagantirano Ustavom BiH. Ustavni sud BiH je u meritumu zaključio da zahtjev za ocjenu ustavnosti postavlja dva pitanja ustavne prirode: prvo, da li postoji diskriminacija drugih crkava i vjeroispovijesti, i drugo, da li postoji kršenje slobode vjeroispovijesti u vezi sa diskriminacijom na etničkim osnovama. U vezi sa pitanjem „privilegovanog položaja Pravoslavne crkve“³⁶ i diskriminacijom ostalih crkava i vjeroispovijesti, Ustavni sud BiH je zauzeo stav da

„ne može uvažiti zahtjev (...) obzirom da se čak ni sistem 'državne crkve' sam po sebi ne može smatrati kršenjem čl. 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, samo pod uslovom da sadrži konkretne garante za slobodu vjeroispovijesti pojedinaca. Ni na nivou međunarodnog prava ni u Ustavu BiH se ne mogu naći eksplicitna pravila o razdvajanju crkve i države ili o jednakosti raznih vjeroispovijesti ili vjerskih zajednica.“³⁷

Konkretan stav koji je zauzeo Ustavni sud BiH, slijedeći stavove Evropskog suda, na prvi pogled krši osnovnu premisu sekularne države i to razdvojenost države i religije. Budući da je jedna od karakteristika sekularne države da garantuje vjerske slobode u pojedinačnoj i kolektivnoj dimenziji, bez diskriminacije drugih, tako je Ustavni sud BiH zauzeo stav da položaj etablirane vjere treba posmatrati u srži tog odnosa. S time u vezi, ispitivano je da li privilegovan položaj jedne religije u odnosu na druge, dovodi do kršenja pojedinačnih i kolektivnih vjerskih prava u vezi sa diskriminacijom na etničkim osnovama, te da li to predstavlja narušavanje principa državne neutralnosti.

Oslanjajući se na praksu Evropskog suda, Ustavni sud BiH je, ispitao da li postoje konkretni garanti pojedinačnih vjerskih sloboda u skladu sa članom 9 Evropske konvencije. Prema njegovom mišljenju

³⁴ Begović (bilj. 11), s. 7.

³⁵ Čl. 28 st. 4 Ustava RS, Sl. gl. RS 21/92, glasi: Država materijalno pomaže pravoslavnu crkvu, saraduje s njom u svim oblastima, a naročito na čuvanju, njegovanju i razvijanju kulturnih, tradicionalnih i drugih duhovnih vrijednosti.

³⁶ Ibid, čl. 28 st. 3 glasi: Srpska pravoslavna crkva je crkva srpskog naroda i drugih naroda pravoslavne vjere.

³⁷ Odluka (bilj. 33), t. 38 i 39.

„sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti predstavlja jedno od temelja 'demokratskog društva'. (...) Ona je, u svojoj vjerskoj dimenziji, jedan od najvitalnijih elemenata koji stvaraju identitet vjernika (...), ali ona, također, predstavlja i veliku vrijednost za ateiste, agnostike, skeptike i one kojih se ta pitanja ne tiču. Iako 'države' mogu imati 'široku marginu razumijevanja' u svojim odnosima sa crkvama (...), sloboda vjeroispovijesti mora biti učinkovito zajamčena. Na Ustavnom sudu BiH je da odredi da li su pretpostavke ispoštovane. (...) Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti sadrži obavezu vlasti ne samo da se uzdrže od uskraćivanja ove slobode, već i da stvore sve neophodne uvjete za svakog pojedinca da bude u stanju da slobodno ispoljava svoju vjeroispovijest. U praksi ovo znači da se 'vlastima ne dozvoljava da stvore javnu atmosferu koja sprečava ispoljavanje vjeroispovijesti'.“³⁸

U prikazanim stavovima, Ustavni sud BiH je, osnažujući princip sekularnosti, naglasio obavezu države da pri regulisanju vjerskih sloboda mora postupati neutralno i bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uključujući vjeroispovijest. Izražavajući sumnju da sama formulacija člana 28 stav 4 Ustava RS sprečava slobodno ispoljavanje vjeroispovijesti, te diskriminaciju na vjerskoj i etničkoj osnovi, Ustavni sud BiH se upustio u ispitivanje prakse regulisanja vjerskih sloboda u RS do trenutka donošenja odluke. U vezi s tim je zaključio da

„vlasti Republike Srpske nisu ispunile svoju pozitivnu obavezu stvaranja svih potrebnih pretpostavki da svako lice bude u stanju da slobodno ispoljava svoju vjeroispovijest. Osporena odredba čl. 28. st. 4 (...) mora se gledati kao ustavna osnova koja dozvoljava vlastima da 'stvaraju javnu atmosferu koja sprečava slobodno ispoljavanje vjeroispovijesti'. Čl. 28. st. 4 Ustava RS je, stoga, neustavan.“³⁹

Stavovi Ustavnog suda BiH, u konkretnom predmetu, teže principu saradnje države i vjere. Činjenica da država ili entitet podržava etabliranu vjeru, ne podrazumijeva nužno narušavanje osnovne premise sekularnog uređenja BiH – odvojenost države i vjere, sve dok se vjerske slobode garantuju bez diskriminacije, a država stoji kao neutralan organizator upražnjavanja vjere i vjerskih uvjerenja. Premisa „odvajanja“, dodatno je osnažena činjenicom da niti jednoj vjeri ne može biti priznat *privilegovani* status u odnosu na druge vjere. Tako, dovodeći u vezu član 14 Zakona o slobodi vjere BiH⁴⁰ i konkretnu odluku Ustavnog suda BiH, može se istaći da je potvrđen pozitivni model sekularnog uređenja BiH. Ipak, u obzir treba uzeti činjenicu da je Zakon o slobodi vjere BiH donesen nakon ove odluke. Njime se naknadno (formalno) izišlo u susret odluci Ustavnog suda BiH.

4.2. Sloboda od diskriminacije – dodatni pravni garant vjerskih sloboda

U kontekstu etničko-religijskog⁴¹ pluralizma BiH, ne može se govoriti o pravnoj garanciji ljudskih prava, a samim time i vjerskih sloboda, bez pune primjene prava na slobodu od diskriminacije. Ustavni propis garantuje uživanje osnovnih ljudskih prava i sloboda po principu

³⁸ Odluka (bilj. 33), t. 40, 41 i 42.

³⁹ Ibid, t. 47 i 49.

⁴⁰ V. bilj. 23.

⁴¹ Analiza ne ulazi u raspravu o pojmu naroda/etnijske i nacije. U kontekstu analize narodi/etnijske u BiH su Bošnjaci, Srbi i Hrvati. O svemu v. E. Šarčević, *Dejtonski ustav: karakteristike i karakteristični problemi*, Sarajevo 2009, ss. 25-51.

jednakog tretmana. To podrazumijeva jednakost svih *građana* BiH, po bilo kom osnovu, između ostalog i po osnovu etničke ili vjerske pripadnosti. Tako, pravo na slobodu od diskriminacije, predstavlja značajan, dodatni, princip slobodnog uživanja i manifestacije vjerskih sloboda, u njihovom najširem obliku i opsegu.

U predmetu U 4/04 pred Ustavnim sudom BiH postavljeno je pitanje da li Zakon o slavama i svetkovinama RS, kojim se propisuju vjerski praznici samo jednog od konstitutivnih naroda, proizvodi diskriminatorni tretman u odnosu na druge konstitutivne narode. Bitno je ovdje naglasiti da, vjerski praznici spadaju pod opseg zaštite predviđen članom 9 Konvencije,⁴² a da se podnosilac zahtjeva za ocjenu ustavnosti nije pozivao na povredu vjerskih sloboda. Međutim, pod pretpostavkom da je u BiH konfesionalnost važan, ako ne i najvažniji element formiranja etničkog identiteta,⁴³ te da se, u BiH etnički i vjerski identitet uglavnom podudaraju,⁴⁴ ova će odluka biti prikazana iz aspekta diskriminacije po osnovu etničke, a s time u vezi, i vjerske pripadnosti.

Ustavni sud BiH je, u kontekstu člana II/4 Ustava BiH, u vezi sa članom 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I Ustava BiH (Konvencija)⁴⁵, a u vezi sa ustavnim principom ravnopravnosti konstitutivnih naroda, ispitivao ustavnost člana 1 i člana 2 Zakona o slavama i svetkovinama RS (Zakon).⁴⁶ Podnosilac zahtjeva je naveo da je riječ o pravoslavnim praznicima koji su vezani za identitet samo srpskog naroda i da su oni koji ne pripadaju srpskom narodu prisiljeni da ih slave, iako ih ne osjećaju kao svoje. Zbog toga ovakav tretman generira i uspostavlja diskriminatorni odnos.⁴⁷ Podnosilac zahtjeva je naglasio da je centralni cilj Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, kao i Ustava BiH, zabrana diskriminacije. Naročito je istakao da „[s]vako propisivanje obilježja entiteta koja simboliziraju samo jedan ili samo dva od tri konstitutivna naroda u BiH, predstavlja mjere koje su sračunate na razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva, zasnovane na nacionalnom i

⁴² V. presudu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Francesco Sessa protiv Italije od 24. 09. 2012. Apl. 28790/08. Dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110174#{"itemid":\["001-110174"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110174#{), očitavanje: 17. 02. 2015.

⁴³ D. Abazović, *Za naciju i Boga*, Sarajevo 2006, ss. 77 i dalje, 81, 86, 87, 96, posebno 108.

⁴⁴ Ibid, ss. 78, 100, 104 (v. S. Džaja, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, Mostar 1999, ss. 12 i dalje).

⁴⁵ Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (Konvencija), Aneks I. st. 1.1. Konvencije glasi: U ovoj konvenciji rasna diskriminacija odnosi se na svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu i koji imaju kao svrhu ili kao rezultat da naruše ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili u svakoj drugoj oblasti javnog života. Čl. 2.a) glasi: Svaka država-članica obavezuje se da ne počini nikakvo djelo rasne diskriminacije ili ne vrši nikakvo djelo rasne diskriminacije, ili ne vrši diskriminaciju protiv lica, grupa lica ili ustanova, kao i da postupa tako da se javne, nacionalne i lokalne ustanove pridržavaju ove obaveze. Čl. 2.c) glasi: Svaka država-članica obavezuje se da ne podstiče, brani ili podržava rasnu diskriminaciju koju provodi bilo kakvo lice ili organizacija.

⁴⁶ Zakon o slavama i svetkovinama RS, Sl. gl. RS 19/92. Čl. 1 glasi: Slave i svetkovine RS jesu: Božić, Dan Republike, Nova godina, Bogojavljenje, Sveti Sava, Prvi srpski ustanak, Vaskrs, Duhovi, Praznik rada – 1. maj i Vidovdan. Čl. 2 st. 1 glasi: Praznici iz člana 1 ovog zakona priznaju se: Božićni - 6, 7. i 8. januar, Dan republike 9. januar, Nova godina 14. i 15. januar, Bogojavljenje 19. januar, Sveti Sava 27. januara, Prvi srpski ustanak 14. februar, Vaskrsni: Veliki petak, jedan dan i Vaskrs dva dana, praznik rada-1. maj, jedan dan, Duhovi dva dana, Vidovdan 28. juni. St. 2 glasi: Građani Republike Srpske imaju prava – po vlastitiom izboru, da praznuju tri dana u godini na dane svojih vjerskih praznika.

⁴⁷ Odluka (bilj. 30), t. 21.

etničkom porijeklu, i imaju za cilj da naruše ili kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, ljudskih prava i osnovnih sloboda u svim oblastima života.⁴⁸

Ustavni sud BiH je zauzeo stav da odredba člana 2 stav 2 osporenog zakona

„daje mogućnost da građani RS praznuju tri dana u godini na dane svojih vjerskih praznika, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Međutim, predmetni praznici, (...) gotovo isključivo su pravoslavni vjerski praznici i praznici vezani za historijsku prošlost srpskog naroda. Naime, navedeni praznični dani u Republici Srpskoj (...) se slave u svim entitetskim javnim institucijama i ustanovama, te su ih, kao nametnute s pozicije vlasti, prisiljeni slaviti i svi građani RS, koji ne pripadaju srpskom narodu i pravoslavnoj vjeri (...). Vjerski i nacionalni praznici bošnjačkog i hrvatskog naroda i ostalih građana RS, na području entiteta, radni su dani i nemaju 'status' kakav imaju praznici srpskog naroda pravoslavne vjeroispovijesti. Princip kolektivne jednakosti konstitutivnih naroda (...) zabranjuje bilo kakve posebne privilegije za jedan ili dva od tih naroda (...).“⁴⁹

Imajući u vidu navedeno Ustavni sud BiH je zaključio da osporene odredbe Zakona nisu u saglasnosti sa ustavnim principom o ravnopravnosti konstitutivnih naroda, građana i ostalih u BiH, i da su diskriminirajućeg karaktera.⁵⁰

Pravo na slobodu od diskriminacije, s obzirom na uslov jednakosti svih građana BiH, predstavlja „dodatni pomoćni instrument“ neutralnog djelovanja države i standard postupanja pri regulisanju vjerskih sloboda. U odluci Ustavnog suda BiH, može se prepoznati važnost ovog načela za postizanje međureligijske harmonije unutar sekularne BiH. Ustavni sud BiH tako slijedi okvir sekularnog uređenja BiH, vodeći računa o jednakom tretmanu svih građana BiH po pitanjima koja su, direktno ili indirektno, u vezi sa vjerskom pripadnošću i vjerskim slobodama.

4.3. Ograničenje slobode vjere/uvjerenja

Ranije je istaknuto, da je jedna od karakteristika sekularne države da garantuje vjerske slobode u pojedinačnom i kolektivnom smislu. Država na putu zaštite osnovnih vrijednosti demokratskog društva može ograničiti oblik i opseg njihovog ispoljavanja. Međutim, ovo pravo ona ne smije suspendirati. U predmetu U 19/14, pred Ustavnim sudom BiH, postavljeno je pitanje da li odredbe Zakona o grobljima i pogrebnoj djelatnosti RS krše pravo na ispoljavanje vjerskih sloboda i pravo na imovinu vjerskih zajednica.

4.3.1. Odluka Ustavnog suda BiH U 19/14

Ustavni Sud BiH je u ovom predmetu donio odluku kojom se, kao neosnovan, odbija zahtjev Deset delegata Vijeća naroda Republike Srpske (Podnosilac zahtjeva) za ocjenu ustavnosti odredbi Zakona o grobljima i pogrebnoj djelatnosti Republike Srpske (Zakon). Naime, Narodna skupština Republike Srpske je u decembru 2012. donijela Zakon kojim se definiše da jedinica lokalne samouprave, u skladu sa posebnom odlukom, propisuje uslove izgradnje groblja i nadgrobnih spomenika, uslove sahrane i iskopavanja umrlih, uz obavezu poštivanja vjerskih

⁴⁸ Ibid, navodi iz apelacije t. 23.

⁴⁹ Ibid, t. 64 i 65.

⁵⁰ Ibid, t. 68.

normi i običaja. Također, jedinica lokalne samouprave u skladu sa dokumentom prostornog uređenja, može prostor groblja staviti van upotrebe i prije isteka roka obaveznog počivanja koji iznosi najmanje 100 godina.

Podnosilac zahtjeva je naveo da, osporene odredbe Zakona⁵¹, predstavljaju direktno kršenje prava na slobodu ispoljavanja vjere, predviđenu članom 9 EKLJP, a time i nedopušteno uplitanje u nadležnosti crkava i vjerskih zajednica predviđenih Zakonom o slobodi vjere BiH. Osporenim odredbama se, prema stavu podnosioca zahtjeva, krši i autonomno pravo vjerskih zajednica da, u skladu sa članom 1 Protokola I uz EKLJP⁵², slobodno raspolažu grobljima u njihovom vlasništvu.

Ustavni sud je, pozivajući se na praksu Evropskog suda⁵³, naglasio obavezu poštivanja principa sekularizma i obavezu državne neutralnosti. „Princip sekularizma jedan je od osnovnih principa države, koji je, u skladu s vladavinom prava i poštivanjem ljudskih prava i demokratije. (...) Država može legitimno spriječiti, u okviru svojih ovlaštenja, (...) primjenu religijskih uvjerenja koja su u suprotnosti sa javnim redom i demokratskim vrijednostima.“⁵⁴ Pri tome, naglašeno je da država ima funkciju neutralnog i nepristrasnog organizatora upražnjavanja različitih religija, vjerovanja i uvjerenja, koja je nespojiva sa bilo kakvim ovlaštenjem države da procjenjuje njihovu legitimnost. Ta obaveza, između ostalog, zahtijeva da se omogući međusobna tolerancija suprotstavljenih grupa.⁵⁵

Dalje, Ustavni sud BiH je utvrdio da osporene odredbe Zakona, zaista, u pojedinačnom i kolektivnom smislu, ograničavaju pravo na slobodu vjere predviđeno članom 9 stav 1 EKLJP.

⁵¹ Zakon o grobljima i pogrebnoj djelatnosti RS, Sl. gl. RS 31/13 i 6/14. Osporeni članovi zakona su: čl. 6 st. 1, t. a), b) i e), st. 2 i st. 3, čl. 13 i čl. 16. Čl. 6 st. 1 glasi: Jedinica lokalne samouprave donosi posebnu odluku kojom će detaljnije propisati uvjete o: a) izgradnji grobalja, grobnica i nadgrobnih spomenika i upisu podataka na njima, b) načinu upravljanja, uređivanja i održavanja grobalja, e) načinu sahrane i iskopavanja umrlih lica. Čl. 6 st. 2 glasi: Prilikom propisivanja uvjeta iz stava 1 ovog člana jedinica lokalne samouprave dužna je osigurati poštivanje vjerskih normi i običaja. Čl. 6 st. 3 glasi: Način formiranja cijene i rezervacije, odnosno prodaje grobnih mjesta, te način formiranja i plaćanja troškova održavanja grobalja vjerskih zajednica određuju vjerske zajednice. Čl. 13 st. 1 glasi: Prostor groblja stavljenog van upotrebe, ili njegov dio, može se koristiti za druge namjene određene odgovarajućim dokumentom prostornog uređenja jedinice lokalne samouprave poslije isteka roka obaveznog počivanja, ako je utvrđen opći interes izuzev grobalja koja imaju status kulturno-istorijskog ili prirodnog dobra u skladu sa posebnim propisima. Čl. 13 st. 2 glasi: Rok obaveznog počivanja iznosi najmanje 100 godina, računajući od dana obavljene posljednje sahrane. Čl. 16 st. 1 glasi: Izuzetno od čl. 13 st. 1 ovog zakona, kada je to neophodno iz urbanističkih i drugih opravdanih razloga, za koje je utvrđen opći interes u skladu sa posebnim propisom, nadležni organ jedinice lokalne samouprave može donijeti odluku o izmještanju groblja van upotrebe i prije isteka roka obaveznog počivanja, ali ne prije isteka roka od 10 godina, ako je zemljište isušeno, odnosno roka od 20 godina, ako je zemljište vlažno, računajući od dana obavljene posljednje sahrane, osim grobalja koja imaju status kulturno-istorijskog ili prirodnog dobra u skladu sa posebnim propisima. Čl. 16 st. 3 glasi: U slučaju iz st. 1 čl. 16, jedinica lokalne samouprave dužna je da bez naknade osigura vlasniku grobnog mjesta za koje još nije istekao rok obaveznog počivanja drugo grobno mjesto u istom ili drugom groblju, istih ili približno istih lokacijskih uvjeta.

⁵² Čl. 1 Protokola 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda glasi: St. 1: Svako fizičko lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Nitko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava. Dostupno na: www.ccbh.ba, očitavanje: 18. 02. 2015.

⁵³ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Refah stranka i drugi protiv Turske od 13. 02. 2003, Ap. 41340/98, t. 91. Dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936#{"itemid":\["001-60936"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936#{), očitavanje: 17. 02. 2015.

⁵⁴ Odluka (bilj. 27), t. 44 i 45.

⁵⁵ Ibid, t. 43.

„Međutim ovaj član ne štiti svaki akt motiviran ili inspiriran vjerom ili uvjerenjem.“⁵⁶ Također, Ustavni sud BiH zaključuje da, u kontekstu člana 1 Protokola I uz Evropsku konvenciju, postoji ograničenje autonomije vjerskih zajednica da slobodno upravljaju i raspolazu grobljima u njihovom vlasništvu.⁵⁷

Primjenjujući pretpostavke ograničenja manifestacije vjerskih sloboda, predviđene članom 9 stav 2 EKLJP⁵⁸, Ustavni sud BiH je naveo da je „državi dozvoljeno u opštem, društvenom interesu vršenje ovih prava ograničiti ali ne i suspendirati ih.“⁵⁹ Kako su osporenim odredbama Zakona regulisana pitanja od opšteg društvenog značaja⁶⁰, odnosno, kako „u konkretnom slučaju ograničenje slobode manifestiranja vjere odgovara pritiscima društvenih potreba (...)“⁶¹, Ustavni sud BiH je zaključio da „postoji razuman odnos proporcionalnosti između ograničenja slobode manifestacije vjere i legitimnog cilja kojem se teži.“⁶²

Jednak stav Ustavni sud BiH slijedi i po pitanju ograničenja imovinskog prava vjerskih zajednica. Pozivajući se na praksu Evropskog suda, navodi se da „domaće vlasti uživaju široko polje procjene prilikom donošenja odluka u vezi sa lišavanjem imovinskih prava (...). Sve odredbe navedenih propisa jasno ukazuju na to da je potrebno da se država miješa u privatnu imovinu, kada je u pitanju opći interes, pa radi realizacije tog interesa, na odgovarajući način ograničava prava na imovinu.“⁶³ Kako opšti interes, u konkretnom slučaju, podrazumijeva pitanja „osiguranja prostornog i urbanističkog uređenja, (...) uz Zakonom propisane izuzetke za groblja sa kulturno-historijskim statusom⁶⁴ (...)“, tako, Ustavni sud BiH smatra da je „miješanje u prava vjerskih zajednica kao vlasnika grobalja, proporcionalno legitimnom cilju. (...) Međutim, ako se u nekom određenom predmetu navede da je Zakon primijenjen na način koji krši ustavna prava, tada će sudovi i, kao krajnja instanca Ustavni sud BiH, biti u poziciji da osiguraju odgovarajuću zaštitu.“⁶⁵

Ustavni sud BiH je prema tome zaključio da osporene odredbe Zakona ne krše ustavno pravo na poštivanje slobode manifestiranja vjeroispovijesti u smislu člana 9, niti ustavno pravo na imovinu iz člana 1 Protokola I uz EKLJP.⁶⁶

⁵⁶ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, Kalač protiv Turske od 01. 07. 1997, Ap. 20704/93, t. 48. Dostupno na: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58042#{"itemid":\["001-58042"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58042#{), očitavanje: 17. 02. 2015.

⁵⁷ Odluka (bilj. 27), t. 69.

⁵⁸ Čl. 9 st. 2 EKLJP dozvoljava državama mogućnost odlučivanja samo u pogledu obima uživanja ovih prava i sloboda, i to onda kada je intervencija države u skladu sa zakonom, propisana zakonom ili je neophodna u demokratskom društvu, a s ciljem zaštite osnovnih vrijednosti svake države, kao što su javna sigurnost, zaštita javnog poretka ili morala. Usp. poglavlje 3.

⁵⁹ Odluka (bilj. 27), t. 49.

⁶⁰ Ibid, t. 54: „Pitanja obuhvaćena osporenim odredbama zahtijevaju reguliranje kako prostornih, urbanističkih, tako i higijensko-sanitarnih i tehničkih uvjeta radi zaštite javne sigurnosti, zdravlja ili zaštite prava i sloboda drugih.“ T. 56: „Sahranjivanje umrlih i s tim u vezi i izgradnja i održavanje grobalja, važna djelatnost koja je od javnog interesa.“

⁶¹ Ibid, t. 63.

⁶² Ibid, t. 56 i 63.

⁶³ Ibid, t. 72 i 73.

⁶⁴ Ibid, t. 77.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid, t. 64 i 79.

Iz odluke Ustavnog suda BiH slijedi da njegovi stavovi polaze od premisa sekularnog uređenja BiH i da idu u pravcu odvojenosti javne vlasti od crkava i vjerskih zajednica. Sekularna BiH, kao neutralan organizator upražnjavanja različitih vjera i uvjerenja, ustavnim i zakonskim propisima garantuje slobodu vjeroispovijesti svakom pojedincu, te garantuje pravo na slobodno raspolaganje imovinom u vlasništvu vjerskih zajednica. Ipak, vlasti BiH, mogu manifestaciju vjerskih sloboda, te upravljanje imovinom ograničiti u kada je to neophodno radi zaštite i postizanja cilja od opšteg društvenog interesa. U tom smislu, ograničenje zahtijeva da se uspostavi ravnoteža između suprotstavljenih ustavnih vrijednosti prema principu praktične konkordancije.⁶⁷ Kako osporene odredbe Zakona podjednako tretiraju sve crkve i vjerske zajednice, tako je zadovoljen uslov da BiH, u kontekstu njenog religijskog pluralizma, mora poduzeti sve mjere s ciljem sprečavanja diskriminacije po bilo kom osnovu, između ostalog, i na osnovu etničke i vjerske pripadnosti.

4.3.2. Sloboda misli – područje zaštite i pretpostavke ograničenja

U predmetima AP 913/04 i AP 39/01 Ustavni sud BiH se pozabavio pravom na slobodu misli, koje je, jednako kao pravo na savjest i vjeru/uvjerenje, predviđeno članom 9 EKLJP. Odluke nisu značajne u pogledu konkretizacije bosanskohercegovačkog modela sekularnosti. Kako su se apelanti žalili na povredu člana 9 EKLJP bitno je shvatanje ovog pojma i područja njegove zaštite. U odlukama Ustavni sud BiH navodi da je odredbom člana 9 stav 1 EKLJP „na deklarativan način garatovano pravo na slobodu tzv. 'forum internuma', odnosno unutrašnjeg, duhovnog svijeta čovjeka, koji u sebi sublimira slobodu misli, savjesti i posebno vjeroispovijesti.“⁶⁸ Dakle, spomenutom odredbom, predviđene su apsolutne čovjekove slobode, koje su s vana nedodirive. S time u vezi, pitanje njihove zaštite, ograničenja ili sankcije, može se postaviti samo u slučajevima njihovog iznošenja u javnoj sferi. Tako se, u kontekstu člana 9 stav 1 EKLJP pitanje zaštite slobode misli može primijeniti samo na fazu prije izražavanja misli.⁶⁹

Imajući u vidu problem zaštite, ograničenja i sankcionisanja misli, Ustavni sud BiH je podsjetio da su članom 9 stav 2 EKLJP propisana ograničenja u izražavanju vjerskih i drugih ubjedenja, dok su članom 10 stav 2, EKLJP propisana ograničenja izražavanja mišljenja. Stoga je zaključio da „sloboda misli ne može biti podložna ograničenjima propisanim u članu 9 stav 2 EKLJP, već onima koja su propisana u članu 10 stav 2 EKLJP, i to u slučaju kada čovjekove misli budu izražene, odnosno saopćene javnosti.“⁷⁰

Dakle, označavajući opseg i područje zaštite ovog prava, Ustavni sud BiH zaključuje da se, u trenutku kada čovjekove misli budu prezentirane javnosti, ocjenjuje njihov sadržaj. Ukoliko je sadržaj vjerski motiviran, te ukoliko je vjerskog karaktera, on podliježe zaštiti ili ograničenjima predviđenim članom 9 stav 2 EKLJP. U suprotnom, iskazane misli poprimaju oblik iskazivanja mišljenja u kontekstu člana 10 EKLJP.

⁶⁷ O pojmu konkordancije v. E. Šarčević, *Ustavno uređenje Savezne Republike Njemačke – uvod u njemačko državno pravo*, Sarajevo 2005, ss. 33-34.

⁶⁸ Odluka (bilj. 29), t. 22.

⁶⁹ Odluka (bilj. 32), t. 27.

⁷⁰ Odluka (bilj. 29), t. 23.

4.4. Neprimjenjivost vjerskih pravni normi u BiH

S obzirom da je osnovna karakteristika sekularne države odvojenost države od religije, tako je jedna od karakteristika tog odnosa da država ne udovoljava zahtjevima sadržanim u vjerskim pravnim normama. Praksa Ustavnog suda BiH po ovom pitanju pokazuje da Ustavni sud BiH čvrsto stoji na principu odvajanja države i vjere i da slijedi principe normativnog osiguranja sekularne BiH. Odnos vjerskih pravnih normi i građanskog prava, Ustavni sud BiH je obrazložio u predmetima AP 286/06 i U 62/01.

4.4.1. Odluka Ustavnog suda BiH U 62/01

U ovom predmetu Ustavni sud BiH je ispitivao da li brak zaključen po pravilima vjerskog prava, može biti osnovom stjecanja imovine, odnosno isplate *mehra*.⁷¹ Naime, apelantica je zaključila brak prema propisima šerijatskog prava, ali bez zaključenja civilnog braka. Bračnim ugovorom je ugovoreno da će joj u slučaju razvoda braka, muž isplatiti mehr u iznosu od 1.000 KM. Nakon razvoda braka apelantica je podnijela tužbu tražeći isplatu ugovorenog iznosa mehra, kao i odgovarajuće kamate. Nakon što su redovni sudovi odbili tužbu, odnosno žalbu, navodeći da brak zaključen po šerijatu ne ulazi u okvir propisa koji se primjenjuju na civilni brak⁷², podnešena je apelacija Ustavnom sudu BiH radi zaštite prava na imovinu u skladu sa članom 1 Protokola 1 uz Evropsku konvenciju.⁷³ Ustavni sud BiH je ispitujući da li je došlo do povrede prava na imovinu, naveo da pojam "imovina" uključuje širok opseg imovinskih interesa koji predstavljaju određenu ekonomsku vrijednost. Pravo, za koje apelantica navodi da ga je stekla, moglo bi se smatrati u tom smislu imovinom, ukoliko za to postoji pravni osnov. "Kako u konkretnom slučaju nije postojao valjan pravni osnov (građanski brak), Ustavni sud BiH je zaključio da apelantica nije stekla „imovinu“ u smislu člana 1 Protokola I uz EKLJP, te je apelaciju odbio kao neosnovanu."⁷⁴

Stav koji je Ustavni sud BiH zauzeo u ovom predmetu slijedi jedan od principa sekularnog uređenja BiH, i to da država ne udovoljava zahtjevima iz vjerskih pravnih normi. Tako vjersko pravo ostaje u sferi „privatnog prava“. U skladu sa ustavom i zakonom BiH garantuje uživanje vjerskih sloboda, međutim ona može ograničiti opseg vjerskih uvjerenja, a samim tim i opseg primjene vjerskog prava, radi zaštite osnovnih demokratskih vrijednosti sekularnog društva.

4.4.2. Odluka Ustavnog suda BiH AP 286/06

O pravnim učincima primjene vjerskog prava u BiH Ustavni sud BiH je odlučivao i u predmetu AP 286/06. Župa svetog Ante Padovanskog Bugojno, Franjevačke provincije Bosne Srebrene Sarajevo (apelant), podnijela je apelaciju protiv Presude Vrhovnog suda FBiH⁷⁵, žaleći se na

⁷¹ Begović (bilj. 11), s. 13. *Mehr* je u šerijatskom pravu materijalna obaveza muža prema supruzi koja nastaje samim činom sklapanja braka. U praksi je uobičajeno da se manji dio *mehra*, u vidu vjenčanog dara, daje odmah po sklapanju braka, dok se drugi dio isplaćuje tek ukoliko dođe do smrti muža ili razvoda. Usp. također *Glosar religijskih pojmova*, Sarajevo 1999, s. 29.

⁷² U vrijeme donošenja odluke na snazi je bio Porodični zakon SRBiH, Sl. 1. SRBiH 21/73, 44/89.

⁷³ Bilj. 52.

⁷⁴ Odluka (bilj. 31), t. 22 i 23.

⁷⁵ Presuda Vrhovnog suda FBiH, Revizija br. 464/03 od 26. 07. 2005.

povredu prava na imovinu i povredu prava na slobodu misli, savjesti i vjere. Presudom Vrhovnog suda FBiH, kojom su preinačene odluke nižih sudova, utvrđeno je, da je apelantov tužbeni zahtjev za nasljeđivanjem zaostavštine po osnovu kanonskog prava, umrlog redovnika reda Manje braće Svetog Franje, neosnovan. U ocjeni dopustivosti, Ustavni sud BiH je naglasio da je „apelant tražio utvrđivanje prava vlasništva na spornoj zaostavštini, mada nije (...) uspio dokazati da je u smislu čl. 23 Zakona o vlasničko-pravnim odnosima stekao pravo vlasništva. (...) Uzimajući u obzir sve navedeno, Ustavni sud BiH smatra da je apelacija (...) nedozvoljena, jer je *ratione materiae* inkompatibilna sa Ustavom BiH.“⁷⁶

Ispitujući da li je u meritumu došlo do ograničavanja apelantove slobode kao vjerske zajednice, u smislu člana 9 EKLJP, Ustavni sud BiH je utvrdio da apelant nije uspio dokazati da je na zakonit način stekao imovinu. Tako, zaključuje Ustavni sud BiH, „nije došlo do ograničavanja apelantove slobode kao vjerske zajednice“ kao što „nije došlo do povrede apelantovog prava na poštovanje njegove slobode manifestiranja vjeroispovijesti.“⁷⁷

Stavovi koje je u ovom predmetu, ali i prethodnom slučaju, zauzeo Ustavni sud BiH, jasno slijede princip sekularnog uređenja BiH kojim se potvrđuje odvojenost države od vjerskih zajednica. Vjerske zajednice imaju unutrašnju autonomiju primjene vjerskih pravnih normi, međutim, vjerske pravne norme ne mogu proizvesti građansko-pravne učinke i obavezati državnu vlast i njene nosioce⁷⁸, te vjera postaje isključivo privatna stvar građana. Bitno je naglasiti da Ustavni sud BiH iznio ovaj stav prije stupanja na snagu Temelnog ugovora između Svete stolice i BiH. Ako se danas imaju u vidu odredbe ovog ugovora u pogledu primjene kanonskog prava na crkvene pravne osobe kao i u pogledu mogućnosti stjecanja imovine po odredbama kanonskog prava⁷⁹, moglo bi se očekivati da bi, u slučaju ponovnog istog ili sličnog spora, odluka Ustavnog suda BiH bila drukčija.

5. Zaključak

Uvid u pravni okvir vjerskih sloboda u BiH i analiza odluka Ustavnog suda BiH, ukazuje da je BiH, u smislu karaktera pravnih propisa i praktičnog postupanja, sekularna država. Pravnim okvirom je uspostavljen model institucionalnog i funkcionalnog odvajanja države i vjere uz mogućnost saradnje u pitanjima od zajedničkog interesa. Država je odvojena od vjere u smislu da „niti jedna vjera ne može imati privilegovani status državne“, ali i u smislu da „pojedincima garantuje slobodu izbora vjere, a vjerskim zajednicama samostalnost u organiziranju, upravljanju i djelovanju.“⁸⁰ U skladu sa pretpostavkama člana 9 stav 2 EKLJP, BiH može ograničiti oblik i opseg ispoljavanja pojedinačnih i kolektivnih vjerskih sloboda. U skladu sa ustavnim i zakonskim propisima princip zabrane diskriminacije djeluje kao jedan od osnovnih postulata regulisanja odnosa države i vjere, te pravnih garancija uživanja vjerskih sloboda.

⁷⁶ Odluka (bilj. 28), t. 22 i 23.

⁷⁷ Odluka (bilj. 28), t. 48 i 49.

⁷⁸ Ibid, t. 28.

⁷⁹ Čl. 10 Temelnog ugovora između Svete stolice i BiH glasi: St. 1: Crkvene pravne osobe mogu kupovati, posjedovati, koristiti ili otuđivati pokretna i nepokretna dobra, te stjecati i otuđivati imovinska prava, prema odredbama kanonskoga prava i zakonodavstva Bosne i Hercegovine.

⁸⁰ Begović (bilj. 11), s. 9.

Iz prikazane prakse Ustavnog suda BiH vidi se da u svakoj pojedinačnoj odluci Ustavni sud slijedi pozitivni pravni okvir. Zavisno od konkretnog predmeta, stavovi Ustavnog suda BiH, čvrsto stojeći na principima sekularnosti, teže modelu odvojenosti ili modelu saradnje. Odlukom U 5/98 potvrđena je osnovna karakteristika sekularnosti BiH - „odvojenost uz saradnju“. Međutim, važno je uočiti da je zaključak predmetnog pitanja ove odluke, formalno potvrđen tek sa donošenjem Zakona o slobodi vjere BiH. Odlukama U 19/14, U 62/01 i AP 286/06 zadovoljeni su principi sekularnosti da BiH garantuje uživanje pojedinačnih i kolektivnih vjerskih sloboda, ali i to da javne vlasti mogu, štiteći osnovne vrijednosti demokratskog društva, ograničiti njihovo ispoljavanje u skladu sa principom konkordancije. Zaključak odluke U 4/04 dodatno osnažuje model sekularnog uređenja BiH jer utvrđuje da u svim odnosima javne vlasti moraju djelovati u skladu sa načelom zabrane diskriminacije kako bi uspostavile religijsku hramoniju i međureligijsku toleranciju.

Uzimajući u obzir historijski značaj vjere na tlu BiH, te aktivnu ulogu crkava i vjerskih zajednica u svakodnevnom društvenom i političkom životu, mišljenja sam da važeći model odvajanja države i vjere uz mogućnost saradnje odgovara BiH, ako čak nije i nužan. Ipak, otvorena pitanja odnosa između države i crkava i vjerskih zajednica koja čekaju na regulaciju⁸¹, mogla bi prouzrokovati izmjene pozitivnog pravnog okvira. Afirmiracija drukčijeg shvatanja vjerskih sloboda mogla bi dovesti i do drukčijeg shvatanja standarda i principa pozitivnog modela sekularnog uređenja BiH. Pri tome je nužno da javne vlasti zauzmu i zadrže nepristrasnu poziciju koja u svakom odnosu sa „vjerskim faktorom“ ne smije rezultirati diskriminacijom i narušavanjem državne neutralnosti.

⁸¹ Islamska zajednica BiH i Jevrejska zajednica BiH još uvijek nisu zaključile sporazume sa državom BiH. Inicijativu za sklapanje Sporazuma sa BiH Islamska zajednica je pokrenula 2009. Po pitanju nezaključivanja Sporazuma između Islamske zajednice i BiH, profesor Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, Dino Abazović, je u intervjuu za Preporod, br. 22/1032, od dana 15. 11. 2014. izjavio: „Za razliku od situacije sa Katoličkom crkvom gdje se radi o međunarodnom sporazumu i situacije sa Srpskom pravoslavnom crkvom, gdje se radi o ugovoru države i crkve koja ima sjedište u drugoj državi, sjedište Islamske zajednice je u BiH, kao i najveći dio njoj imanentne strukture i organizacije, a upravo taj ugovor nije potpisan. Moram napomenuti da široj javnosti ni danas nije dostupan prijedlog Sporazuma, tako da je teško analizirati šta je, uvjetno rečeno sporno, pa do potpisivanja sporazuma nije došlo. (...) Iz obraćanja reis-u-uleme ef. Kavazovića (...) saznali smo da su nadležna ministarstva dala negativna mišljenja i na one sadržaje u prijedlogu Sporazuma koji su na identičan način riješeni i u sporazumu sa Vatikanom i Srpskom pravoslavnom crkvom. (...) Također, saznali smo i da su osporena pitanja koja predstavljaju specifične potrebe Islamske zajednice i koja kao takva zauzimaju centralno mjesto u Sporazumu, kao što je pitanje prava na obavljanje džuma namaza, odijevanja, izbora halal ishrane. S obzirom da nemamo informacija i obrazloženja predstavnika ministarstava, izuzev poneke izjave da se radi o „osjetljivim pitanjima“, ne može se isključiti niti jedan kvalifikativ (...) i kompliciranost, i neefikasnost sistema, ali i politička opstrukcija. Da li ima prostora za sumnju ili ne trenutno trebamo ostaviti po strani, jer u ovoj fazi najbitnije bi bilo čuti relevantnu argumentaciju na čemu se zasnivaju negativna mišljenja i o kojim konkretno predloženim stvarima. (...) Kako god bio reguliran odnos država – religijske zajednice, taj odnos ne smije rezultirati diskriminacijom niti jedne religijske zajednice.“